

«debemos declarar la responsabilidad política del inculpado Pompeyo Fabra Gener a quien se le impone la multa de cinco mil pesetas inhabilitación absoluta perpetua y extrañamiento perpetuo del territorio nacional».

Allò que acaba d'arrodonir la irracionalitat de tot plegat és que dintre d'aquesta xarxa màl·fica el 15 de març de 1947, en bona hora, s'acorda «dejar sin efecto la condena impuesta al mencionado inculpado» i el 23 d'octubre de 1958 la Comisión Liquidadora de Responsabilidades Políticas mana «Que se notifique al expedientado o a sus familiares más próximos que por Decreto de 6.5.58 otorgado por S.E. el Jefe del Estado se le ha concedido indulto de la sanción económica [que en aquest cas es quantifica curiosament en tres mil pessetes] pendiente de cumplimiento o ejecución» i finalment, i com a colofó d'aquest despropòsit, el 19 de febrer de 1959 [deu anys i cinquanta-sis dies després de la seva mort] apareix al Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona un edicte on consta que «ha sido indultado de la condena y demás sanciones impuestas en su día [...]». Un final caricaturesc en consonància amb tot el procés.

Amb tota aquesta informació, molt ben mesurada, Coloma Lleal ens acosta a la quotidianitat de Pompeu Fabra, sobretot en l'àmbit badaloní, cosa que és d'agrair perquè ens el fa encara més pròxim. Un exemple que seria interessant de fer extensiu a altres etapes fabrianes com podrien ser la bilbaïna, de la qual, fora de saber que la va aprofitar per concebre i elaborar la Gramática de la Lengua Catalana, de 1912, no s'ha anat gaire més enllà o, encara, la del règim de visites i de gestions oficials i privades que duia a terme cada dia al seu despatx d'on, atesa la seva coneguda tendència a resoldre la majoria de qüestions oralment, no quedava la constància que hauria estat desitjable.

En qualsevol cas, el volum que ens ofereix Coloma Lleal és una aportació valuosa envers al coneixement del científic amb el qual el poble català s'ha sentit més identificat, un coneixement que hem de voler més i més ampli perquè ens instiga a vetllar sense defallença per la llengua, com ell va fer tota la vida.

Jordi MIR I PARACHE
Institut d'Estudis Catalans

LUSITO, Stefano (2024): *Le lexique de la faune marine en langue monégasque*. Monaco: Académie des Langues Dialectales, 141 p.

Saludem amb goig la publicació, en paper i en versió digital, d'aquest estudi sobre la fauna marina en la varietat monegasca. Es tracta de la revisió i ampliació d'un estudi anterior (2023) del mateix Lusito i que no es basa en enquestes menades sobre el terreny sinó d'obres diverses que s'han ocupat del tema. L'obra es presenta en forma de fitxes amb aquest contingut:

Nom monegasc: *agüya* – *angüya*

Transcripció fonètica: [a'güyja] – [ân'güyja]

Nom científic: *Belone belone*

Nom vulgar francès: *orphie*, *poisson cornu*, *aiguille de mer*

L'obra descriu cada espècie, amb el nom monegasc, acompanyat de precioses imatges en color, amb el corresponent nom francès, llengua oficial del Principat, i una comparació amb els noms d'àrees veïnes (Provença, Ligúria).

L'autor poua en obres dels segles XIX-XXI. En primer lloc, Zucagni-Orlandino, en un estudi de caràcter geogràfic (1835), ja ahludeix a diversos noms de peixos i, més tard (1864), ofe-

reix uns diàlegs en monegasc on apareixen ictionims en aquesta varietat. Una obra literària com és *A legenda de Santa Devota* (1927; nova ed. 2014), de Louis Notari, recull trenta-cinc termes ictionímics (*luvassa*, *putina*), a voltes amb comentari. Els treballs lexicogràfics apareixeran més tard, com el de Gerard Belloc (1954 i 1955), de Louis Canis (1891-1973), o de Giorgio Bini (1965), que s'ocupa dels noms de la fauna marina en tretze llengües, però sense precisar-ne les fonts ni els informants. A més, Raymond Arveiller (1957) ofereix noms de peixos fruit d'enquestes directes; Jules Soccat (1971) aporta ictionímia relacionada amb la pesca (cal afegir un text dactilografiat s.d.); César Solamito és autor de *Noms monégasques des poissons*, manuscrit dels Archives du Palais Princier, donat a conèixer per Claude Passet, i que es basa en enquestes fetes als pescadors. També Denis Allemand i Philippe Mondelli (2024), en una obra de caràcter general, *Monaco et la mer*, addueixen, entre els materials de diversa índole, alguns noms de peixos, sovint extrets de l'obra de Solamito i, eventualment, de Lusito. Finalment, l'autor fa una referència al mort-nat *Atlas linguistique des côtes nord-occidentales de la Méditerranée (ALCANOM)*, coordinat per Jean-Philippe Dalbera i Eliane Mollo, que havia de comprendre l'espai de la costa mediterrània que va de Tortosa a la Toscana, aprofitant materials de l'*Atlante Linguistico Mediterraneo (ALM)* i de l'*Atlas de los Marineros Peninsulares (AMP)*; en un moment en què s'ignorava si l'ALM, amb els originals custodiats a la Fondazione Cini de Venècia, prosperaria, hauria estat oportú la realització del projecte de Dalbera-Mollo. Jo mateix em vaig encarregar de preparar els materials referents al català, de traduir a aquesta llengua els ítems del qüestionari, de seleccionar-ne les localitats i preparar-ne les referències bibliogràfiques. Després de diverses reunions de treball a Mònaco, entre 1993 i 1996, a causa del decés de Dalbera, promotor i ànima de l'obra, aquesta va quedar lamentablement estroncada. Hauria estat útil veure els equivalents dels lexemes monegascos en català, occità, lligur, esparcos per les respectives costes i amb especificació geogràfica a cada port. Tanmateix, un cop represa la publicació de l'*Atlante Linguistico Mediterraneo (ALM)* (n'han aparegut els dos primers volums, Palermo, 2023, p. 7-113, i 2024, p. 114-206), quedava salvat, per al futur, l'eixamplament de dades comparatives amb les llengües a l'oest i l'est del parlar monegasc (occità i català).

La comparació amb dades de llengües veïnes es fonamenta en aportacions competents d'obres d'autors ja clàssics (Raynouard, Mistral) o posteriors (Azaretti, Castellani, Cuneo, Toso) i el suport etimològic del REW, el FEW, el LEI, i contribucions com les de Cortelazzo i Petracco-Sicardi.

La lectura d'una obra exhaustiva pel que fa a la fauna marina monegasca i a les seves relacions amb els parlars contigus convida a diverses valoracions.

Tot i tractar-se d'un sol parlar, crida l'atenció la variació fonètica d'algunes espècies, com l'*Homarus gammarus*, amb les variants *leguban*, *liguban*, *lüguban*; o l'*Sparus aurata*, amb els monegascos *aurada*, *daurada*, *durada*, com en català. Lexemes sintagmàtics també brillen per la riquesa de determinants encapçalats amb el genèric *pesciu* (trenta-quatre casos); o amb el nucli *raza* 'rajada' (dotze casos). No falta algun mot propi del monegasc, com és ara *carnaça* 'medusa' «viande de très mauvaise qualité».

L'autor, revestit de filòleg, anota l'origen dels ictionims, sigui l'etimologia, la motivació o el manlleu. En el primer cas, s'especifica com ha arribat l'ètim llatí a través del grec: (*págaru* < ll. PAGARUS < gr. PHAGROS; *milandru* < gr. MELÁNDROS), com ha passat sovint amb un bon percentatge d'ictionims romànics; o expressa dubtes sobre la bondat d'un ètim (per ex., *arçela galina* 'venus' (*Chamelea gallina*); o *macareu* < oc. *macarèu*, disconforme amb la interpreta-

ció de Guiraud, que relaciona el mot no amb el fr. *maquereau* sinó amb un derivat de *maquer* ‘colpejar’; o exposa duplicitat de possibles formes originàries (*serran* < fr. *serran* o niçard *seran*). També acull cultismes, com *folas* [*Pholas dactylus*] (fr. *folade commune*).

Tan important com l’etimologia és la motivació, és a dir, la relació establerta entre el significat i el significat per una relació sobretot de metàfora o metonímia: per ex., *agüya imperiale* per la seva “taille imposante”; *ferraça* (*Myliobatis aquila*), format sobre *ferru* ‘glàndula enverinada’, un dels italianismes del català; o bé *girela* (*Coris julis*), pels seus moviments ràpids o la seva “striure colorée”.

Un sistema lingüístic local, rodejat d’altres parlars, havia d’haver sofert manlleus al lligur: (*milandru*) o a l’occità niçard (*sperlin* < *esperlin*; *paramida* < *palamida*; *pesciu angelu*, ‘peix àngel’; *rascaça* < prov. antic *rascassa* (com en català); a voltes, la forma prestada (*mén-dura* [*Sparus maena*]) conviu amb l’autòctona (*ménura*). La llengua oficial de Mònaco, el francès, havia de tenir un paper en la instal·lació d’alguns gallicismes, com: *limanda* [*Arnoglossus laterna*]; *pataclé* [*Diplodus annularis*] < *pataclet*; *mula* [*Mytilus edule*] < *moule*; *palomina* < adaptació del fr. *palomine*; *san Pierre* (*Pere* en monegasc és *Pietru*), *seriola* < fr. *sérieole*; *turpiya* < fr. *torpille*. També l’italià hi ha tingut un paper, bé que menor: *naselu* < *nasello*; *muscardin*/ *müscardin* < *muscardino* a través del francès.

L’obra també dona compte de l’extensió d’alguns ictionims, que poden ser d’àrea europea (*aréngu* [*Clupea harengus*]) o força extensa (*gatiçu* [*Scyliorhinus canina*]); o bé el gentilic de Mònaco pot donar nom a una espècie (*gàmbaru monegascu*). Una variació sinonímica romànica, com la de la ‘foca’, *bòu marin*, *bòu de marina*, *vitelu de ma*, pot reforçar l’ètim *VITELLUS* del cat. *vellmarí*, i no *VITULUS*, com proposava Coromines.

La llarga llista d’ictionims forneix abundosos paral·lelismes amb el català: *gianchetu/ xanguet*; *gobu/gobi*; *grungu/congre*; *lamprüa/llampresa*; *lecia/lletxa*, *lletja*, *dénteyu/déntol*, *rumbu/rom*, *rèmol*, *múrmure/mabre*, *sargu/sarg*, *sard*, etc.; o, ocasionalment, amb el rossellonès: *fanfre/fánfanu*.

L’atenta lectura d’una obra tan rica de contingut aixeca dubtes a voltes sobre la motivació d’alguna espècie com és ara la de *Cepola macrophthalmia* atribuïda al fet que «la chair ... se lève par feuillets que l’on compare à ceux d’un oignon», explicació presa de Cuvier (1829), però que, al nostre entendre, no tindria a veure amb el bulb sinó amb tota la planta; d’altra banda, la *castagnoera* (*Brama brama*) es relaciona amb la forma dels bunyols de castanya, quan en realitat la motivació sembla més lligada al color fosc de l’espècie comparat amb el del fruit del castanyer (cf. cat. *castanyola*).

La bibliografia, molt adequada pel que fa a l’àrea estudiada, es podria ampliar amb una referència a algunes dades del català, fornides per obres com la de Miquel Duran (*Noms i descripcions de peixos de la mar catalana*, 2 vols., Mallorca, Moll, 2007 i 2010) o Joan Veny (*Història lingüística dels nostres peixos*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans-Secció Filològica, 2022).

En suma, estem davant un treball exhaustiu sobre la fauna marina monegasca, basat en una bibliografia completa, molt ben il·lustrat, enriquit amb comparacions amb els parlars veïns i que s’endinsa en la vessant diacrònica.

Joan VENY
Institut d’Estudis Catalans
Universitat de Barcelona